

Icke-militära hot

av Lars Nylén

Résumé

Our modern society faces many risks and dangers. The future character of hostilities and conflicts will be increasingly hybrid. Adversaries will not be as well defined as earlier and will exploit our weaknesses and use a wide variety of asymmetric methods. The list of threats is growing and indicates a change in warfare. The remote-controlled age of conflict has begun. An increasingly blurred picture must be met with greater agility. Surprise is part of the picture. Therefore, increased identification and understanding of threats are needed as well as a more intense multi-agency cooperation. To anticipate and be as ready as possible to prevent and respond we must study conflicts and events around the world. This article gives examples of different non-military threats aiming at forming a basis for further discussions on prevention and intervention and enhancing the security of our society including critical infrastructure and cyberspace.

DET MODERNA SAMHÄLLET är sårbart. Därför måste många olika aktörer arbeta i samverkan för att nå målet ett tryggt och säkert samhälle. Det fordrar medvetenhet om hur hoten utvecklas, sårbarheten och riskerna, dessutom att man försöker minska sårbarheten och skaffar sig en god förmåga att hantera allvarliga händelser och kriser när de inträffar. Det gäller både i fred, vid incidenter och kriser och vid höjd beredskap.

Förordningen (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap ålägger myndigheterna att årligen göra en risk- och sårbarhetsanalys. Den ska innehålla sårbarheter eller sådana hot och risker som synnerligen allvarligt kan försämra förmågan till verksamhet inom myndighetens ansvarsområde. Särskilt ska beaktas situationer som kan uppstå hastigt, oväntat och utan förvarning eller hot eller risk för ett sådant läge. Analysen ska, bland annat, särskilt beakta hur de mest nödvändiga funktioner-

na kan upprätthållas i samhällsviktig verksamhet.

I skrivelse till riksdagen år 2010 framhöll regeringen att ”de hot och risker som vårt samhälle utsätts för förändras över tid och verktygen för vår förmåga att hantera dessa behöver därför kontinuerligt ses över och utvecklas”.¹ Regeringen ansåg vidare att ”arbetet med omvärldsanalys och krisberedskap bör präglas av ett öppet och globalt synsätt för att möta över tiden föränderliga krav.”²

Denna målsättning är en utmärkt utgångspunkt för delprojekt 2 i Kungl Krigsvetenskapsakademiens projekt *Det framtida stridsfältet – Krigsvetenskap i 21:a århundradet* (KV 21). Delprojektet avser en långsiktig studie av icke-militära hot.

Ambitionen med projektet är att försöka se bredare och bortom horisonten, att blicka längre fram än vad som vanligtvis sker. Det är alltid svårt att göra förutsägelser, särskilt om framtiden. Historien

har emellertid en tendens att upprepa sig. I denna artikel blickas därför både bakåt och framåt för att försöka fånga in icke-militära hot av olika slag och känna av utvecklingen avseende vad som kan möta oss i framtiden. Utblicken beskriver förekomsten av olika hot och det oavsett vad som bör anses som sannolika och dimensionerande hot mot Sverige. En sådan avgränsning får bli en senare fråga. Artikeln begränsas dock till antagonistiska hot. Det ligger i sakens natur att resultatet endast kan bli en exemplifiering. Naturkatastrofer och konsekvenser av klimatförändringar

berörs inte annat än där de kan leda till antagonistiska uttryck.

Det finns ett antal kännetecken på det moderna samhället, se nedanstående tabell. Vår sårbarhet ser annorlunda ut än tidigare. De antagonistiska hoten får nytt utseende och nya arenor i och med att sårbarheten ändras och ny teknik utvecklas. Motåtgärder, bland annat i form av skydd och säkerhet påverkas. Hot, sårbarhet, skydd och säkerhet är därmed ”olika sidor av samma mynt” och det finns en växelverkan mellan de olika delarna.

Ett sårbart modernt samhälle

Storskaligare
Komplexare
Automatiserat och fjärrstyrt
Datoriserat
Beroenden
Transnationella koncerner
Sammankopplade system
Nätberoende
Många samtidiga aktörer
Privatiserad offentlig verksamhet

Internationell specialisering
Just in time försörjning
Dominoeffekter
Komprimerade tidsförlopp
Gränsöverskridande sammanhang
Globala konsekvenser/efterdyningar
Samtidig mediatäckning
Snabb informationsspridning via sociala medier

Antagonister

De väpnade konflikter som grundarna av Förenta Nationerna år 1945 hade i åtanke var mellanstatliga konflikter. Det typiska då var att en stat tydligt kunde identifieras som aggressor. Nya typer av konflikter har sen dess tillkommit och FN har därför arbetat med att förnya sin förmåga att effektivare skapa fred.³

Freds- och konfliktforskningen följer de väpnade konflikterna runt om i världen. Numera inkluderas både konflikter mellan stater och inom stater, men i det senare fallet endast då en stat eller en regering utgör part i konflikten. Varje konflikt har unika

kännetecken. Det dras en definitionslinje mellan våld som inte har ett direkt politiskt syfte och politiskt våld, som syftar till kontroll över en regering eller ett territorium.⁴

Carl von Clausewitz konstaterade att kriget inte bara är en politisk akt utan ett verkligt politiskt instrument, en fortsättning på den politiska dialogen, ett genomförande av den med andra medel.⁵ Det betyder följaktligen att militära hot och medel i grunden är politiska instrument för en politisk målsättning. Men, som vi ska se i det följande har konventionell krigföring sällskap av en rad andra politiska medel som tillämpas i kampen mellan stater och av ickestatliga aktörer.

Forskarnas konfliktstatistik exkluderar konflikter som har rent kriminella orsaker och inte syftar till att ta kontroll över en regering och ett territorium, även om de i hög grad kan påverka den och förhållandena inom territoriet. Här finns uppenbarligen en gråzon, som under senare år tenderat att växa och blivit allt svårare att utkrystallisera. En handling som i förstone uppfattats som en kriminell gärning kan senare visa sig vara ett led i ett allvarligare scenario hos en aggressor. Först efter en tid, beroende på uttrycksformen och kanske först efter att man har kikat i facit, kan det stå klart att handlingar som inträffat varit politiskt styrda och inte enbart kriminella. I mörkret är alla katter grå, säger det gamla ordspråket. Det som sker i gråzonen är särskilt intressant när vi studerar de icke-militära hoten.

Vi kan som ett belysande exempel dra oss till minne september 1996. Plötsligt fylldes svenska medier med nya uppgifter kring mordet på statsminister Olof Palme tio år tidigare. Han utmålades som Sydafrikas värsta fiende och skulle ha mördats av en dödspatrull från den sydafrikanska säkerhetstjänsten för sin kritik av apartheidsystemet och för Sveriges stöd till motståndsrörelserna i södra Afrika.⁶ Efter omfattande utredning konstaterades uppgifterna vara ett försök till underrättelsesvindleri. Mordet var inte den statsstyrda irreguljära våldshandling som påstods.

En antagonist bedöms i första hand vilja komma åt och rubba vårt samhälle. Det behöver inte handla om ett övertagande av territorium, utan kan, som exempelvis sommaren 1719 när den ryska flottan härjade och ödelade den svenska ostkusten, ha andra och begränsade syften. Samhällets uppfattade motståndsförmåga får då betydelse för antagonistsens val av mål och medel. Ytterst kommer bruket av militära med-

el och vår militära förmåga blir därmed ett av samhällets motmedel. Men längs vägen fram till omedelbara militära insatser finns en rad olika antagonistiska metoder och medel. I en längre konflikt skiftar ofta motsättningarna karaktär liksom geografiskt fokus. Militära och icke-militära aktiviteter och tekniker blandas och används där nyttoeffekten optimeras.

Varje stat måste ha förmåga att hantera olika händelser och konflikter liksom motståndare som kan ha ett janusansikte. Inte nödvändigtvis kommer de konfliktmodeller vi sett tidigare att upprepas exakt likadant. Antagonister döljer sina ambitioner, anpassar sig till ny teknik, inventerar svagheter i det aktuella samhället, motståndskraften, och utövar hot på mindre traditionella och icke-militära sätt. Samtidigt inspireras man av vad som gjorts tidigare och av andras erfarenheter. Inom polisverksamheten och kriminologin måste man vara särskilt uppmärksam på den s k copycat-effekten. Den innebär att någon imiterar en verklig eller fiktiv gärning som uppfattas som framgångsrik. Därför är det klokt att ha ett backspegelperspektiv samtidigt som man ser framåt och försöker analysera den otydliga bilden i kristallkulan.

Irreguljär antagonistisk verksamhet

I asymmetrisk krigföring är syftet att ta initiativ och att utnyttja obalanser mellan involverade parter. Samma metoder kan i viss mån användas av stater, separatistrelser, terrorister, extremister och gränsöverskridande organiserad brottslighet, men också med förödande effekter av enskilda. Antagonistsens målsättning och uthållighet samt egen motståndskraft varierar givetvis. För en nation är asymmetriska aktivi-

teter ekonomiskt billigare än angrepp med militära förband.

Historien visar många exempel på hur varierad den asymmetriska krigföringen kan vara och hur den svagare sidan använder sig av allt från enstaka individer, en handfull personer till större beväpnade grupper, laglösa, separatister eller terrorister. I vår tid uppstår ofta kopplingar till grov organiserad kriminalitet som kan skaffa fram vapen och pengar genom exempelvis narkotikahandel, prostitution och annan människohandel samt utpressning.⁷

En väsentlig del av projektet, inte minst det civila delprojektet, är att belysa och analysera antagonistiska möjligheter och sårbarheter som kan vara del av en politisk och militär tveksamhet, men som också kan vara en del av en konflikt som tar sig mer civila, icke-militära uttrycksformer och som också kan ha civilsamhället i sitt målspektrum.

Stater och härskare har i alla tider försökt att utöva inflytande på en annan stat eller motpart utan att behöva ta till det yttersta medlet, att föra krig. Det innebär att vi hela tiden måste inse och försöka förutse det vidgade konfliktmönstret liksom ett bredare och mer svårgreppbart ”stridsfält”.

Sådana metoder kan även användas av en stats specialförband, som kontragerillor men också i andra sammanhang och i en stats hemliga krigföring. Det finns i vissa politiska situationer ett intresse för stater och makthavare att på olika sätt dölja sin inblandning i olika skeenden. Man försöker genom sina spion- och underrättelseorganisationer, som i sin tur kan engagera irreguljära enheter, terrorgrupper, kriminella eller företag, att lösa problem och påverka genom hemliga operationer som innefattar tillstånd att döda (secret wars).

Politiskt våld kan således utövas utan att det sker genom ett lands reguljära militära enheter. Det kan göra det svårt att se hur och av vem spelet styrs.⁸

Man försöker även dölja sin roll genom att använda en tredje part och utnyttjar av det skälet inte bara andra länder och irreguljära styrkor, utan även kriminella grupper och enskilda personer och kontrakterar företag som utförare. De blir mellanhänder och man sopar efter bästa förmåga igen kopplingarna till bakomliggande aktör. På engelska kallas detta proxy wars (krig genom ombud).

Detta är former av irreguljär krigföring med indirekta och asymmetriska aktiviteter. Termerna hybridhot och hybridkrigföring används också.

Sun Zi beskriver taktiska knep att ta till för att påverka utfallet av en konfliktsituation till egen fördel. Han ansåg att den högsta formen av krigskonst är att vinna utan att utkämpa en enda väpnad strid.⁹ Inget nytt under solen med andra ord. Det militära och icke-militära går i vartannat.

Försvarsmakten redovisar i sin militärstrategiska doktrin (MSD) 2012 i ett särskilt avsnitt olika konfliktstadier från fred till krig och olika typer av krigföring.¹⁰ I ett dokument från det brittiska försvarsdepartementet talas om en mosaik av motståndare, hot och motreaktioner där en aggressor använder sig av asymmetriska metoder för att kringgå direkt militär konfrontation genom hot och angrepp på det sårbara i samhället.¹¹

Försvarsberedningen gör bedömningen att det också för svensk del, både i det svenska närområdet och vid operationer utanför närområdet, måste finnas en förmåga att hantera situationer då traditionell krigföring även har inslag av t ex terrorism, gerillakrig och andra asymmetriska strids handlingar och upprorsverksamhet.¹²

Begreppet ”stridsfält” blir därmed bredare, mer mångfacetterat, samtidigt grumligare och får en bildligare betydelse än den traditionellt militära. Det töcken av ovisshet, krigsdimma,¹³ som enligt Clausewitz kännetecknar krig visar sig än tätare och skeendena mer svårfångade då man ska försöka genomskåda antagonistiskt agerande i dagens samhälle, skärskilt när det gäller att tackla det som just händer och inte har möjlighet att ”se i facit” eller få annan tolkningshjälp. Vad är militärt och icke-militärt?

Sannolikt kommer hotbilden i framtiden att vara mer icke-militär beroende på att antagonister söker framgång med enkla, billigare och mer lömska metoder än direkt militär konfrontation. Det är också tydligt att stater med goda militära resurser av olika skäl använder sig av en rad metoder som inte är konventionell krigföring. Hybridformerna tenderar att utvecklas.¹⁴

Från historien kan många exempel hämtas på hur icke-militära hot och medel använts med olika syften. Samhällsutvecklingen visar dessutom på en ökad sårbarhet för icke-militärt hot. Det mesta tyder på att sådana ”stridsmedel” kan användas även i framtiden.

De flesta länder har i sin rättsordning regler till skydd för olika typer av hot mot landets inre och yttre säkerhet och mot statens fortbestånd. För svensk del kan visa sådana bestämmelser spåras tillbaka till landskapslagarnas tid. Numera finns bestämmelserna om högmålsbrott, som bland annat innefattar uppror, väpnat hot mot laglig ordning, olovlig kärverksamhet och brott mot medborgerlig frihet i 18 kap. brottsbalken. I 19 kap. brottsbalken finns bestämmelser om brott mot Sveriges yttre säkerhet, däribland brottet högförräderi. Både uppror och högförräderi innebär gärningar som innefattar bruk av vapenmakt

eller andra våldsamma medel. Gärningen benämns högförräderi om den, med eller utan utländsk hjälp, syftar till att lägga Sverige eller del av landet under främmande makt. Det är också högförräderi att lagstridigt eller med utländsk hjälp rycka lös en del av landet för att utifrån någon historisk eller etnisk gränsdragning bilda en ny stat.

Som följd av samhällets och teknikens utveckling, inklusive bruket av rymden, har nya typer av mål uppstått som kan hotas. Dessutom kan sådana ”stridsmedel” användas utan att man omedelbart kan spåra den faktiske antagonisten. Sådana ”stridsmedel” kan dessutom utgöra ”förbekämpning” för andra allvarigare hot.

Akilleshälar i samhället har alltid utnyttjats av en angripare för att nå fördelar. Det sätter bland annat fokus på subversiv verksamhet, psykologisk krigföring, störningar av infrastruktur och flödestrygghet (främst el, tele, olja, gas, livsmedel och läkemedel) samt skapande av instabila samhällsförhållanden och ledningskaos m m. Numera måste även ”krigföring via fjärrkontrollen”, d v s med fjärrstyrda medel, och cyberattacker beaktas. Vem är och var finns antagonisten och hur försvarar man sig? Ett problem blir att motåtgärderna i större utsträckning måste ske enligt civilsamhällets lagar, inte krigets lagar. För svensk del är emellertid lagstiftningen uppbyggd för att hantera händelser styckevis och regelverket för särskilda händelser är endast reglerat genom föreskrifter på myndighetsnivå.¹⁵

Det moderna samhället har många olika källor och sensorer för information. Det är i sig bra och bidrar till en god lägesbild och omvärldsuppfattning.¹⁶ Samtidigt visar erfarenheten på ett par bekymmer. Otydliga antagonisters avsikter är ofta svåra att uppfatta och bedöma. Särskilt gäl-

ler detta då antagonisten har en annan logik än den vi är van vid. Risken är vidare att ett läge ser olika ut ur olika synvinklar, att det som egentligen är ett problem presenteras som flera och att det som förefaller härröra från flera olika källor i själva verket är sprunget ur en och samma källa. Det är en inte alls ovanlig erfarenheten i vardagens polisverksamhet. Ett annat bekymmer är att man kan drunkna i information som sprids mycket snabbt genom systemen och att alla ledningsnivåer i realtid och samtidigt har samma information som kan vara sann, bristfällig, planterad eller falsk. Möjligheterna till självriktande system och att genomskåda och hantera felaktigheter i en informationsvåg samt att ha ”stötdämpare” i en annars offensiv beslutsordning blir då viktig.

Ett robust civilt samhälle med god skyddsförmåga innebär att en antagonist får svårare att nå framgång med icke-militära hot och förhoppningsvis inte vill riskera ett osäkert utfall av allvarigare åtgärder. Robusthet kan också skapa möjligheter att tidigt upptäcka och verifiera antagonistisk verksamhet, stå emot i tidiga skeden (uppmjukning och förbekämpning), upprätthålla samhällsviktig verksamhet och därigenom ge rådrum och möjligheter att förstärka (mobilisera) skyddet.

En annan problematik har utvecklats sig efter det kalla kriget och får betydelse när vi ser på icke-militära hot. Militära reformer som genomförts i många länder har inneburit ökat beroende av det civila samhället för att militär verksamhet ska kunna utövas, exempelvis sedan 1990-talet i form av ökat offentligt privat partnerskap (Public Private Partnership). Där myndigheter tidigare ansvarade för hela verksamheter har andra helt eller delvis tagit över uppgifterna, kombinerat med eller kompletterat offentligt verksamhet. Så också militär verk-

samhet genom inhemska eller utländska kontrakterade företag. Militär verksamhet kan inte fungera helt autonomt, utan är beroende av det civila samhället som därför utgör ett mål av ökat intresse i syfte att försvaga militär förmåga. Även rent traditionella militära uppgifter har i viss utsträckning, särskilt internationellt, kommit att utföras av privata aktörer.

När det gäller den svenska försvarsförmågan har ytterligare en sårbarhet uppstått. Värnpliktsarmén är borta liksom stora delar av beredskapsförråden. Totalförsvaret är borta. De omfattande samverkansövingar mellan försvaret och det civila samhället som tidigare ägde rum med regelbundenhet är ett minne blott. Det militära och civila är inte längre i symbios och kunskapen om varandra i praktiken allvarligt försvagad.

Den svenska militära förmågan är i väsentligt högre grad än tidigare beroende av att det civila samhället fungerar. Det civila samhällets försvar tar för sin del utgångspunkt i samhällets krisberedskap, dvs samhällets samlade förmåga att hantera allvarliga händelser och kriser i fredstid.¹⁷ Men hur långt räcker detta? Vad finns att bistå det militära med, även vid en radikal omprioritering och kraftigt sänkta ambitioner? Risken och sårbarheten är att utan ett fungerande civilsamhälle blir det bara begränsad militär verksamhet. I hur stor utsträckning kommer civilsamhällets förmåga, med långa försörjningslinjer, så kallad ”just in time”, att bestämma försvarets förmåga?¹⁸

Det kan öka intresset hos en antagonist att angripa exempelvis flödesystemen. Det påminner om gångna tiders belägringar och utsvältning av befästningar. Eftersom beroenden finns inom och mellan en rad olika verksamheter kan dominoeffekter skapas av en antagonist. Angrepp på vår

militära förmåga drabbar knappast enbart det militära systemet, utan även samhället i övrigt. När man exempelvis angriper en militär försörjningskedja, slår detta samtidigt mer eller mindre direkt mot det civila samhället. Omvänt gäller att ett angrepp på civil sida i värsta fall kan få det militära maskineriet att stanna eller att gå på sparlåga.

Det finns exempel ur den internationella erfarenhetsbanken på hur en antagonist genom att studera samhället riktat och blandat sina hot och ”dosen hot” utifrån en omvänd risk- och sårbarhetsanalys för att så enkelt som möjligt nå maximal eftersträvd effekt. Beroende på vem antagonisten i grunden är och dennes målsättning varierar givetvis dennes förmåga att destabilisera samhället.

Det är uppenbart att arsenalen av icke-militära medel är omfattande när det gäller att kontrollera och påverka en motpart. Samtidigt som ”allting går igen ur tidens grums och mögel” teknikanpassas metoderna och ändras sårbarheten. Det finns en påtaglig risk att nya antagonistiska hotformer av icke-militärt slag ökar. Samtidigt är det uppenbart att dessa hot inte enbart kan mötas med militära medel, utan kräver att stora delar av samhället involveras och det civila samhället kan vara första linjens respons. Låt oss se närmare på några exempel.

Hot

Terrorism – och liknande våldsam extremism

Terroristbrott omfattar gärningar som allvarligt kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation och avsikten med gärningen är att injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller en befolkningsgrupp,

otillbörligen tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller i en mellanstatlig organisation.¹⁹

Terroristhotet är komplext och ändrar sig ständigt. Terrorism är ett medel för våldsbejakande extremister. Grundorsaken, den drivande kraften varierar och det finns ingen enstaka profil på utövarna av terrorism. Problematiken är multidimensionell. De grupper och individer som engagerar sig i terrorism ökar i världen och typerna av mål för terroristhandlingar blir fler.²⁰ Det finns också ett samarbete mellan olika terroristgrupper och en del terroristverksamhet är statsstödd. Vi ser en teknikanpassning som innebär att för framtidens terrorister kompletteras bomber och gevär med angrepp via Internet. Man talar om det elektroniska heliga kriget, ”Electronic Jihad”.²¹ Ett otal exempel finns, också svenska, på hur individer sökt sig till stater för terroristträning och utsatts för våldsfrämjande radikaliserings.²²

Sedan länge har terrorism betraktats som ”den fattiges krig” och en av de irreguljära antagonistiska verksamheterna.²³ Förödande slag kan åstadkommas mot en motpart genom terroristhandlingar. Händelserna i USA den 11 september 2001 utgör ett mycket tydligt exempel. Samtidigt visar detta att målet för en terroristhandling inte behöver vara att bemäktiga sig ett annat land. Antagonistens intresse kan vara att enbart skapa skräck eller uppmärksamhet för sin egen sak i en annan riktning eller att påverka motpartens handlande på visst sätt. Uppenbart förekommer också i olika delar av världen terroristhandlingar som syftar till att få makt och kontroll över befolkningsgrupper och territorier.

Klassisk taktik är att attackera utan varning, med största överraskning och mot svagt skyddade mål samt att om möjligt snabbt dra sig tillbaka.

Terrorism uppvisar ett ”stridsfält” som är mångfacetterat. Många gånger drabbas också det civila samhället. Ibland brukar det sägas att terrorismens främsta mål inte är de omedelbart drabbade utan tv-tittarna. Terrorism kan åstadkomma stora effekter med begränsade insatser. Det innebär att det inte behöver vara omfattande planering, kostsamma genomförandelösningar och många personer inblandade i en terroristhandling. Det kan röra sig om beväpnade mindre eller större grupper, en handfull personer men också om enskilda individer. Inte sällan har terrorister någon form av hjälp från folk runt omkring sig som kan stödja med underhåll, gömställen och varningar eller bara vara tysta sympatisörer. Ofta begår terrorister även vanliga kriminella handlingar eller samarbetar med andra kriminella för att finansiera verksamheten.

Efter terrorattentaten i Oslo och Utöya i Norge år 2011 intensifierades diskussionen om de mycket allvarliga skador en ensamvarg, the Lone Wolf, kan åstadkomma. Samtidigt visar detta exemplet på svårigheten att i tid upptäcka och agera mot ensamvargar och självräddade individer, personer som ”opererar under radarn” och som det därför krävs andra insatser för att upptäcka i tid.

I den asymmetriska antagonismen spelar överraskning stor betydelse. Kan antagonisten ta sin motsståndare ”på sängen” blir effekten ofta större och framgången lättare att nå. Förmågan att hantera vaga varningssignaler, att inte blunda och titta bort, är därför viktig, d v s motverka att ”the culture of the blind eye” dominerar. Att hantera underrättelser och ha tillräckliga

kunskaper om det som kan hota och försöka förutse en antagonists förmåga och intentioner blir skillnaden mellan nederlag och framgång.²⁴

Varningssignaler, exempelvis rörande ett terrorhot eller annat grovt brott, kan då det gäller det civila samhället vara av sådan karaktär att beslutsfattare hamnar i ett dilemma om hur man bör agera för att skydda samhället på bästa sätt. Kan man inte göra rättsliga ingripanden för att avbryta ett misstänkt brott på förberedelsestadiet, utan väljer att utfärda varningar, som är diffusa i tid och rum, till allmänheten kommer ofta invändningar om att varningarna jagar upp folk i onödan. Ett faktiskt problem med tidiga varningar är att skydds beteendet som regel avtar hos dem som lever under hot en längre tid. Om inget sen händer får myndigheterna och media ofta kritik för överreaktioner.

Sommaren 2014, tre år efter de mycket allvarliga attentaten i Oslo och Utöya, uppfattade norska myndigheter ett terrorhot från en islamistisk grupp i Syrien mot Norge och vidtog beredskapshöjande åtgärder, som bland annat innefattade ökad polisär närvaro, skärpt gränskontroll, förbud mot flygning med små luftfarkoster och drönare över vissa publika evenemang samt varningar till allmänheten.²⁵ Många av de åtgärder som vidtogs gick inte att dölja och därför måste offentliga förklaringar ges, samtidigt som vissa bedömare ansåg att åtgärderna i sig var en seger för en eventuell antagonist. I Sverige har risken för allmänfarlig brottslighet i samband med julhandel och mot tågtrafiken vid julruschen föranlett varningar till allmänheten och föranlett omfattande säkerhetsåtgärder.

Vi ser också historiska exempel på hur en stat använt sig av terroristorganisationer för att åstadkomma destabiliserande

effekter i ett annat land. Viss sådan verksamhet bedöms som ”proxy wars”. De allra senaste åren har det i medierna exempelvis förekommit uppgifter om att den i Västtyskland under 1970-talet aktiva stadsgerillan eller terroristorganisationen Röda armé-fraktionen (RAF), också känd som Baader-Meinhof-ligan, stöddes av östtyska säkerhetstjänsten Stasi i syfte att genom våldsaktioner störa och underminera det västtyska samhället. I en artikel i *Aftonbladet* den 6 april 2014 skrev Jan Guillou: ”Teorin bakom Röda armé-fraktionens terrorism, kidnappningar, mord och bankrån gick ut på att våld från vänster skulle få den kapitalistiska staten att slutligen kasta sin demokratiska mask och begå sådant övervåld mot befolkningen att fjällen föll från den med konsumtion mutade arbetarklassens ögon och revolutionen kom igång.” Subversiv verksamhet, med andra ord.

Tre amerikanska presidenter har kraftigt markerat mot terrorismen och talat om kriget mot terrorismen som reaktion på olika terrordåd. Ronald Reagan år 1984 och George W. Bush år 2001: ”Vårt krig mot terrorism börjar med al-Qaida, men slutar inte där. Det kommer inte att ta slut förän varje terroristgrupp på global nivå har blivit stoppad”. År 2009 fortsatte Barack Obama på den inslagna vägen: ”Vår nation är i krig, mot ett omfattande nätverk av våld och hat”.

Terroristhandlingar utförs inte bara i det primära konfliktområdet utan kan äga rum mot mål runt om i världen där motparten är representerad eller har intressen, dvs mot olika typer av surrogatmål. Mål kan vara ambassader, reseföretag, flygbolag, turistorter, militärbaser och fartyg som är kopplade till motparten. Dignitärer från ett hotat land som besöker ett annat land

medför sin hotbild från hemlandet och överför hotbilden till det land de gästar.

En återkommande diskussion i sammanhanget är i vad mån de ansvariga för terroristdåden är soldater i ett krig och ska behandlas enligt krigets lagar, franktirörer eller illegala kombattanter eller brottslingar som ska hanteras av det straffrättsliga systemet eller på något annat sätt.²⁶ Problematiken aktualiserades exempelvis när USA år 2002 öppnade Guantanamo-lägre.²⁷ Densamma gäller i viss mån även synen på pirater. I Sverige har då och då förekommit en diskussion om de folkrättsliga aspekterna på polisens ställning under krig. Alltjämt gäller att en polisman är skyldig att medverka i strid till försvar mot ett väpnat angrepp mot vårt land. Poliserna har då kombattantstatus.²⁸

Det som sägs om terrorism kan i viss mån också sägas om separatistiska aktiviteter och extremistaktiviteter. Sådana rörelser kan samtidigt agera både lokalt och globalt. Ofta har aktiviteterna ett mer eller mindre öppet stöd från främmande makt.

I Sverige finns ingen inhemska terrorism. Sverige har däremot kritiserats för att vara en ”fristat” för enstaka terrorister. Ett antal radikaliserade personer vistas i Sverige. Enstaka personer i Sverige döms för terroristbrott.

Den terrorrelaterade verksamheten i Sverige domineras enligt Säkerhetspolisen av aktörer som är motiverade av våldsförämjande islamistisk extremism, där syftet ofta är att stödja terroristbrott i konfliktområden, som t ex Irak, Afghanistan, Somalia, Jemen och Syrien. Flera personer har också rest från Sverige till konfliktområden, för att där delta i träning kopplad till terrorism och olagliga våldshandlingar. Det finns ett antal personer som stödjer eller finansierar terroristbrott i andra länder – och detta gör de från Sverige. Av inter-

nationella konventioner följer ett folkrättsligt ansvar för Sverige att motverka sådana terroristbrott. I stödet till terrorism i utlandet ingår även att rekrytera nya anhängare i Sverige.²⁹

”Secret wars” och kringföring med fjärrkontrollen

Efter terrorattacken i september 2001 började USA konfrontera sina fiender runt jorden bland annat med fjärrstyrda obemannade luftfarkoster (UAV eller drönare) och ”special-operations troops” från CIA som använder ”kniven hellre än hammaren” och som söker upp och tar till fånga eller likviderar oönskade personer som finns på den politiska administrationens lista över ”not-wanted persons”.³⁰ På så vis har USA och allierade tillfångatagit eller dödat hundratals medlemmar av den terroriststämplade rörelsen al-Qaida.³¹

Sommaren 2006 gav det ryska parlamentet, duman, tillstånd för FSB, SVR och den militära underrättelsetjänsten GRU att likvidera ”terrorister och extremister” utomlands.

Sk ”secret wars”, statsstyrt, genom proxies eller kontrakterade grupper, kan, i det ögonblick de inträffar, vara svåra att skilja från terrordåd, men också från angrepp av ”den ensamme vargen”, angrepp av mentalt störda personer eller utslag av grov organiserad brottslighet. Självmordsbombare, inte sällan som led i ”det heliga kriget”, är ett talande exempel på denna kringföring.

Som exempel från vår närhet finns den israeliska underrättelsetjänstens mord i Lillehammer, Norge, i juli 1973, på en norsk kypare med marockanskt ursprung som misstagits för att vara en av den palestinska terroristgruppen Svarta Septembers ledare som låg bakom terrordådet vid de

olympiska sommarspelen i München år 1972.

Utvecklingen av fjärrstyrda obemannade luftfarkoster har gått snabbt. Experiment med drönare inleddes på 1980-talet och de användes av USA sommaren 1995 i kriget på Balkan. Sedan dess har räckvidd, flygtid, spaningsteknik, beväpning och fjärrstyrning via satellit utvecklats.

Ekonomiskt billigare och utan risk för att förlora personal kan fjärrstyrda angrepp riktas mot ett annat land. I drönarkriget mot terrorismen återopnas självförsvarsprincipen, en princip som i folkrätten är begränsad till internationell väpnad konflikt. Med en annan stats samtycke kan den statens territorium användas för framskjuten placering av drönarna. Användningen av drönare ifrågasätts i viss mån som stridande mot rättsstatens idé.³² För aktioner från irreguljära antagonister har dock folkrättsliga principer föga betydelse.

Drönarna har nu även nått den privata marknaden och har börjat brukas civilt, även på sätt som kan vara hotfulla och riskfyllda. Exempelvis rapporteras om en överflygning med drönare över ett valmöte hösten 2013 med den tyske förbundskanslern närvarande.³³ Liknande incidenter har skett i Sverige under valrörelsen våren 2014.

Drönare av olika storlekar finns att tillgå på den civila marknaden. Det finns exempelvis drönare i jordbruket som kan detektera och automatiskt bekämpa skadeinsekter. Drönare kan på enkelt sätt förses med olika verkansmedel. Tekniken har nått sådan utveckling att den även finns som leksaker. Små drönare med ballonger används exempelvis för att ”vattenbomba” vid karnevaler. I stället för vatten kan en sådan ballong bära smittosamma ämnen. Leksaksdrönare kan även vara bärare av sprängämnen med förhållandevis stor

effekt. Attacker kan genomföras genom en svärm av enkla drönare.

Enklare men vassare vapen och hjälpmedel

De militära stridsmetoderna och medlen utvecklas ständigt. Ett starkt intresse finns att åstadkomma önskad effekt till låg kostnad både med avseende på tekniska kostnader och egen skadad och förlorad personal. Nya typer av vapen, som också på enkla sätt kan sättas in på avstånd med stor precision från säkra positioner utvecklas, liksom vapenbärare. Drönarkrigföring är ett av de senare utvecklingsstegen.

Sådana metoder och sådan teknik kan med stor förstörelseffekt användas också av andra antagonister än militära, av en grupp eller en enskild person för olika syften och mot olika mål.

En variant på detta var när kriminella med stulna pansarskott m/68 ”Miniman” besköt rivaliserande mc-gruppers klubbhus under det media kallade det Stora nordiska Mc-kriget åren 1994–97. Ett annat exempel utgörs av illegalt och hostilt bruk av grön laser med hög energi mot civil flygverksamhet. År 2013 rapporterade amerikanska luftfartsmyndigheten US FAA 3 960 sådana laserincidenter.

Biologiska och kemiska attacker

Drönarna har i viss mån en motsvarighet på de biologiska och kemiska områdena. På olika sätt kan gift och smitta spridas bland befolkningen av en antagonist. I krigsspel och scenarioupbyggnader under det kalta kriget förekom ofta inslag av dold och svåruppfattad förbekämpning. Allt tätare rapporter om driftstörningar i olika infrastrukturer spelades ut och var tänkta att fogas samman till en bild av styrd sabotageverksamhet. Exempelvis kontaminerades

vattendrag och befolkningen insjuknade i influensa och andra åkommor.

Världen har sett flera konflikter där biologiska och kemiska stridsmetoder använts (massförstörelsevapen – CBRN). I anslutning till 9/11-attackerna uppstod exempelvis misstankar, så småningom världen över, om ett avsiktligt spridande av Antrax, mjältbrandsbakterier som har 97 % dödlighet hos drabbade obehandlade personer.

Mängder av misstänkta försändelser av brev och paket fick hanteras av myndigheterna, också i Sverige. Dessa försändelser och den mediala uppmärksamheten skapade en allmän social oro. Många spekulerade i vem antagonisten kunde vara och även om vad som kunde bli nästa hostila utspel. Risken för spridning av smittkoppor och konsekvenserna av en smittkopps-epidemi var på tapeten. Det blev inte bättre av att en upptrappning skedde i konflikten med Irak, där en av regimens företrädare då och då förekom i media under namnet ”Chemical Ali”, redan ökad bland annat för gasning av 5 000 kurder i kriget mot Iran 1980–88.

I samband med Operation Desert Storm i Irak år 1991 uppfattades både en kemisk och biologisk hotbild. I rapporteringen förekom namnet ”Doktor Död” och med det avsågs den kvinnliga läkare som var chef för Iraks laboratorium för utveckling av biologiska vapen. Inför och under Operation Iraqi Freedom, Irakkriget 2003, var frågan om bruket av massförstörelsevapen framträdande och omfattande åtgärder vidtogs för att skydda insatt trupp.

Vid inledningen av krisen i Syrien, som senare utvecklades till inbördeskrig, konstaterades att kemiska vapen använts av regimen den 21 augusti 2013 i en förort till Damaskus och att många civila dödats. Det ledde till en resolution i FN den 27 september 2013 om kontrollerad undanförelse

och förstöring av Syriens biologiska och kemiska militära vapen.³⁴

Medan framställning och insättande av biologiska och kemiska vapen är förhållandevis komplicerat, inte minst ur egen-skyddsperspektivet, kan sådana metoder med stor skada användas asymmetriskt av antagonister. Man talar om bio-terrorism. Konsekvenserna framstår som uppenbara redan när man betraktar olyckor med farliga produkter.

Det finns en risk att även icke-statliga aktörer kan använda denna typ av attacker. Amerikanska FBI gör bedömningen att otillåten spridning av CBRN-material ökar och därmed riskerna för sådana attacker.³⁵ Ett exempel på detta är saringasattacken i Tokyos tunnelbana år 1995. Den krävde 13 människoliv och skadade fler än 5 000 personer. Det visar samtidigt på att vissa antagonister, kriminella grupper, till skillnad från stater, inte anser sig förhindrade av internationella konventioner att bruka vissa typer av metoder och är inte känsliga för ett internationellt opinionstryck.

Biologiska ämnen som virus, bakterier och toxiner finns tillgängliga runt om i samhället och med felaktig hantering eller som medel i händerna på en antagonist kan de ha förödande effekt på människor och miljö. Utvecklingen inom det s k life sciences-området och syntetisk biologi är snabb och risken för spridning till fel händer finns även där. Det kräver samverkan mellan smittskydd, hälsomyndigheter, den akademiska världen, industrin och brottsbekämpning för att bedöma hot, tillgänglighet hos en antagonist och rätt insättande av åtgärder.

Sedan en ny typ av virus, som orsakar blödarfeber med snabbt insjuknande och mycket hög dödlighet år 1976 identifierades vid floden Ebola i nuvarande Demokratiska Republiken Kongo (tidiga-

re Zaire) har ebolafall fram till sommaren 2014 rapporterats från Guinea, Liberia och Sierra Leon. Intresset att hitta botemedel kompletteras med en fruktan för att viruset skulle kunna användas som biologiskt vapen.

Assimilerade stridsfält – var är antagonisten?

Om man betänker de militära aktiviteterna i exempelvis Hindu Kush, Afghanistan under 2000-talet, framstår svårigheten att definiera vad som är militärt respektive civilt och hur ett ”stridsfält” plötsligt kan uppstå ur till synes ingenting eller ur ett s k spänt läge eller i ett instabilt område. Jämför begreppen, krigsdimma, ”fog of war”, och ledningsmörker.

Att hitta en fiende som smälter in i den övriga befolkningen och pressa tillbaka ”den ande som sluppett loss ur flaskan” är en komplicerad uppgift.

Annektering inför världens ögon

Händelserna i östra Ukraina och på Krimhalvön i början av år 2014 visar ännu ett exempel på hur ett geografiskt område inför världens ögon annekteras av ett annat land genom en serie irreguljära insatser.

I slutet på februari 2014 inträffade ett politiskt uppror i autonoma republiken Krim. De upproriska fick assistans från Ryska federationen som, mer eller mindre öppet, sände militär trupp till området. På Krim hade Ryssland dessutom redan genom ett avtal sin bas för svartahavsflottan och därmed militär personal.

Krims parlament deklarerade, med stöd av en ifrågasatt folkomröstning, den Autonoma republiken Krims självständighet den 11 mars 2014, vilken endast erkändes av Ryssland, varefter man ombildade sig till Republiken Krim, som även inklude-

rade den federala hamnstaden Sevastopol. Republiken Krim och Sevastopol blev den 18 mars 2014, två dagar efter folkomröstningen, upptaget i Ryska federationen som två separata enheter.³⁶ Den 27 mars 2014 röstade FN:s generalförsamling igenom en resolution där den fördömde Rysslands annektering av Krim och Sevastopol.³⁷

Informationsoperationer/ Psykologiska operationer

Psykologiska operationer (psyops) är planerade aktiviteter som använder kommunikationsmetoder och andra medel riktade mot individer (nyckelpersoner) och målgrupper i syfte att påverka uppfattningar, inställningar och beteenden för att uppnå politiska och militära mål. Budskapen sprids till målgrupperna genom möten och samtal, men även genom tryckta produkter, radiosändningar och andra media.

Historien har sett många exempel på hur främmande makt försökt kontrollera en annan stat genom att infiltrera agenter på betydelsefulla positioner eller genom att köpa lojalitet för den egna saken. I vissa fall har påtryckningar och hot använts för att få nyckelpersoner att agera på visst sätt. Insatserna kan vara enkelriktad kommunikation till massan eller direkt påverkan av individer. Någon har sett det som att ”föra krig i en annan persons huvud”. Också vid informationsoperationer använder stater proxies.³⁸

Liknande metoder förekommer inom den grova organiserade brottsligheten inom exempelvis gangstergrupper och sekulära utlaws. Det kan då vara riktat mellan grupper (”uppgörelser i undre världen”), en kamp om illegal marknad eller försök att påverka rättsväsendets och andra myndighetsfunktionärer eller försök att styra opinionsbildning.

Det är, inte minst genom den ”Arabiska våren” uppenbart hur modern kommunikationsteknik, inte minst satellitkommunikation, Internet och sociala medier, används för att skapa opinion för en sak och samtidigt gör det svårare att driva informations- och propagandaoperationer. Det kan dessutom ske snabbare än vad statsmakter och etablerade media vanligen förmår hantera.

Av det skälet kommer då och då rapporter om hur olika länder försöker ta kontroll över informationsflödet genom att stänga ner exempelvis Internet samt begränsa mobiltelefoni och sms-trafik. En mycket omfattande ”blackout” skapades exempelvis den 27 januari 2011 i Egypten, kvällen före befarade omfattande protestaktioner.³⁹

Strypta kranar

När det gäller icke-militära hot och slagfält kan noteras hur dagens värld är mer och mer hoplänkad än tidigare. Det handlar inte bara om strategiska råvaror. Självhushållning är inte längre det förhärskande, i vart fall inte i den utvecklade världen. Produktion sker i stället alltmer av den som har bäst förutsättningar och kan producera till låga kostnader. Det innebär utökad handelsutbyte och krav på fungerande transporter, ”just in time”. En konsekvens av detta är ökad störningskänslighet. En annan effekt av näringslivets internationalisering är att transnationella koncerner, jämfört med inhemska, bedöms ha begränsat intresse att göra satsningar som betingas av enskilda staters säkerhetsbehov.⁴⁰ Till detta kommer, för svensk del, att beredskapslagringen minimerats. Utan kontinuerliga leveranser tar många produkter snart slut och utan påfyllning stannar samhället av inom några dagar.

Isitt inträdesanförande i krigsvetenskapsakademien redovisade ledamoten Carl Johan Hagman hur samhällets välstånd är nära kopplade till handel och hur olika varor varit de strategiska handelsprodukterna över tid. För vårt närområde har de strategiska varorna skiftat från skånsk sill och salt från gruvorna i Lüneburg till skeppsbyggnadsmaterial som timmer, järn, hampa, tjära och koppar och vid industri-samhällets framväxt till behov av energiråvaror som kol, olja och gas.⁴¹ Nya fyndigheter och ny teknologi för att utvinna olja och gas förväntas om 10–15 år pressa fram ny infrastruktur och förändra de energi- och säkerhetspolitiska spelplanerna.⁴²

Till internationella transportsystem får räknas även pipelines för transnationell och transkontinental varor, som gas, olja och elektricitet. Hit kan även räknas viss internationell kommunikation i fasta ledningar, via hubbar men även via satelliter, dvs transporter i rymden.

Medaljens baksida har varit och är att makt och kontroll kan utövas genom att man stryper kranarna och flödena av varor. Sådana icke-militära makt- och kontrollåtgärder kan utövas av det internationella samfundet, en stat, en folkgrupp, en terrorgrupp inklusive pirater.

En antagonist kan stoppa utförsel av varor som en motpart behöver eller stoppa och störa på olika sätt i de internationella intermodala transportsystemen. Det finns många exempel på detta, oljekriser, störda gas- och elleveranser, embargon på viktiga komponenter i olika typer av utrustningar inklusive militär materiel, handelsbojkotter och frysning av en parts tillgångar i utlandet.

”Freedom of movement”, öppna internationella transportleder, en fri sjöfart och behovet av att de internationella intermodala transportsystemen fungerar är avgö-

rande. För att skydda internationell handel hävdas rätten till fri färdsel på alla hav.⁴³ Importberoende nationer har sett till att handeln kan flöda fritt och hävdar fri färdsel på alla hav. Med ökad internationell handel och ökad rörelse av personer, varor och tjänster ökar också riskerna för antagonistiska störningar och därmed behovet att säkra internationella transporter till lands, till sjöss, i luften och rymden samt i cyberrymden.

Historien visar hur Sverige behövt medverka för att skydda landets egna internationella transporter och fartyg i ”troubled waters”, även i fjärrtrafik. Så skedde år 1724 när ett särskilt konvojkommissariat bildades i Sverige för att organisera svensk örlogseskort av svenska handelsfartyg vid trafik i Medelhavet utanför Barbareskstaterna varifrån pirater härjade. Så sker åter igen när en internationell armada av örlogsfartyg, bland annat från Sverige, samarbetar i Operation Atalanta (EUNAVFOR) för att i en egentligen polisbesläktad insats försöka skydda handelsfartyg mot pirater utanför Afrikas horn.

Hot mot svenska intressen och rörelsefrihet behöver med andra ord inte nödvändigtvis ha ett ”stridsfält” inom svenskt territorium. För övrigt är det så, att även om ca 90 procent av svensk utrikeshandel går via sjöfarten, är det förhållandevis få av fartygen som bär svensk flagg.

Sanktioner

FN-stadgans kapitel VII utgör grunden för flertalet av det internationella samfundets sanktioner. FN:s säkerhetsråd kan vidta kollektiva sanktionsåtgärder i syfte att upprätthålla internationell fred och säkerhet. När säkerhetsrådet beslutat om sanktioner är medlemsstaterna folkrättsligt förpliktade att genomföra åtgärderna och införliva

bestämmelserna i sina egna rättssystem. För Sveriges del sker detta gemensamt med övriga EU-länder. EU kan besluta om internationella sanktioner inom ramen för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. Det kan antingen vara beslut om att gemensamt genomföra FN:s sanktioner eller självständiga beslut om sanktioner.

Sedan ett antal år tillbaka använder sig det internationella samfundet främst av riktade sanktioner för att försöka påverka ett visst land. De riktas mot en specifik vara, landets ledarskap, en organisation eller individ, i stället för generella sanktioner mot landet. På så sätt kan negativa effekter av sanktionerna för civilbefolkningen lättare undvikas samtidigt som sanktionerna ger tydligare signaleffekter för dem de avser att påverka.

Exempel på riktade sanktioner är finansiella restriktioner (frysning av tillgångar och andra ekonomiska resurser, restriktioner på finansiella transaktioner, investeringsrestriktioner), handelsrestriktioner för särskilda varor och tjänster samt luftfarts- och reserestriktioner.

På senare år har FN i ökad utsträckning använt sig av sanktionsinstrumentet. Detsamma gäller EU. År 1989 fanns det endast sanktioner mot ett land – Sydafrika. År 2010 fanns ett tiotal pågående sanktionsregimer i FN mot olika länder. Till det kommer två sanktionsregimer som riktar sig mot internationell terrorism. Inom ramen för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken har EU även beslutat om egna sanktioner mot tredje land i ytterligare ett tiotal fall.

Rymden samt cyberrymden – den nya bivärlden

Pipelines och andra ledningar och transportsystem syftar till att förflytta ett före-

mål, en vara, från en plats till en annan. Genom it-teknikens utveckling har omfattande nya möjligheter uppstått att förflytta meddelanden och annan information samt att exempelvis snabbt göra ekonomiska transaktioner. Tekniken för 3d-skrivare utvecklas snabbt och allt fler föremål kan produceras och transporteras via nätet. Det sker bland annat via cyberrymden och via rymdbaserad teknik.

Samtidigt står världen inför hot från cyberrymden från statssponsrade hackers, vilka låter sig hyras, organiserade cyber syndikat och terrorister. De försöker bland annat komma åt statshemligheter, handelshemligheter och tekniska innovationer. Med hjälp av den nya it-tekniken begås mycket av traditionell brottslighet. Som följd av att olika system i samhället är sammankopplade på ett nytt sätt görs försök att tränga igenom säkerhetssystem för olika kriminella syften, t.ex. att manipulera kritisk infrastruktur och ekonomiska systemen.⁴⁴

Betalningssystemet på nationell och internationell nivå bygger på elektroniska transaktioner. Det finns exempel på hur ganska okvalificerade gärningsmän via nätet varit på väg att tömma stora banker på pengar.

Vidare är den moderna styr- och regler-tekniken allt mer sammankopplad, fjärrstyrd och automatiserad, vilket i sin tur skapar en ny sårbarhet för den som vill störa och skada. Exempel finns på hur personer på distans via nätet ställt om reglage i processverksamheter och kritiska infrastruktursystem eller öppnat dörrar som skulle vara låsta.

Typer av cyberhot utgör bland annat blockering och konsumering av bandbredd för datorsystem och nätstrukturer (Distributed Denial of Service – DDoS) samt störning av satelliter. Exempelvis har

Ryssland under en längre tid ansetts vara ett större centrum för cyberkriminalitet. Under konflikten mellan Georgien och Ryssland år 2008 attackerades vitala webbsidor, nätverk och noder, ömsesidigt av de inblandade samtidigt, som militära aktiviteter pågick på marken. Därvid användes metoder som utvecklats inom den kriminella världen.

Infrastrukturens sårbarhet via cyberrymden är kanske det mest påtagliga och ett bevis om hur en ny "bivärld" utvecklats. Cyberrymden kan på sätt och vis jämföras med medeltidsmänniskans bivärldar "himmel och helvete" som också fanns utmärkta som geografiska platser på gamla sjökort.

Därmed har en helt "ny världsdel uppstått" där även antagonistiska aktiviteter kan genomföras. Genom exempelvis falsk signalering, nätöverförda hot, ingrepp i en motparts datasystem, i såväl motorvägar för datainformation som servrar och minnesbanker, kan stora skador åstadkommas och makt och kontroll utövas av en antagonist.⁴⁵

I september 2012 konstaterade dåvarande chefen för FBI, Robert S. Mueller i den amerikanska senaten: "Computer in-

trusions and network attacks are the greatest cyber threat to our national security." Viktigt är att snabbt definiera en cyberattack och försöka finna ut vem som står bakom, d v s vem som sitter vid tangentborden i andra änden ("the attribution piece").

Som följd av cybervärldens globala struktur måste skyddet och ingripandena också ses ur ett globalt perspektiv.

Avslutning

Efter det kalla kriget har Europa och den övriga världen sett ett stort antal nya typer av konflikter. Mot den bakgrunden är det angeläget med god förmåga att se tidiga varningssignaler och att ha utvecklat åtgärder som kan sättas in tidigt. Inom delprojektet kommer inventeringen och diskussionen om icke-militära hot att fördjupas vid Akademiens höstsymposium 2014. Därefter inriktas arbetet på några av de för svenskt vidkommande särskilt intressanta icke-militära hoten.

Författaren är jurist, f d rikskriminalchef och generaldirektör samt ledamot av KKrVA.

Noter

1. Regeringens skrivelse 2009/10:124, s 1.
2. Ibid, s 11.
3. Nylén, Lars: *Med rätt kompetens som förebild*, Justitiedepartementet, Stockholm, 2012, s 24.
4. Wallensteen, Peter: *Understanding Conflict Resolution*, SAGE Publications Ltd, London tredje upplagan 2012, s 23 f.
5. von Clausewitz, Carl: *Om kriget*, Bonniers, Stockholm 2002, s 42.
6. *Brottsutredningen efter mordet på Statsminister Olof Palme*, Granskningskommissionens betänkande, SOU 1999:88, s 445 ff.
7. Heuser, Beatrice: "Atrocities in Insurgencies and Counterinsurgencies", *Civil Wars*, vol 14, nr 1, s 2-28, mars 2012.
8. Mazzetti, Mark: *The Way of the Knife: the CIA, a Secret Army, and a War at the Ends of the Earth*, Penguin Books, New York 2014.
9. Ooi, Kee Beng och Pettersson, Bengt: *Sun Zis Krigskonst*, Försvarshögskolan, Stockholm andra upplagan 1999, s 25.

10. *Militärstrategisk doktrin (MSD)*, Försvarsmakten, 2012 års utgåva, M7739-354023, s 22 ff.
11. *Strategic Trends Programme. Future Character of Conflict*, Ministry of Defence, 2010-02-02, <https://www.gov.uk/government/publications/future-character-of-conflict> (2014-05-12), s 15.
12. *Försvaret av Sverige. Starkare försvar för en osäker tid*, Försvarsberedningens rapport, Ds 2014:20, s 28.
13. Op cit, Clausewitz, se not 5, s 58.
14. Op cit, *Strategic Trends Programme*, se not 11.
15. Wennström, Bo: *Svensk Polis – Pusselbiten som inte passar in*, Jure, Stockholm 2014, s 131.
16. Moore, Michael: *Revolution i det svenska försvaret*, Försvarsberedningen, Stockholm 2000, s 11.
17. Op cit, *Försvaret av Sverige*, se not 12, s 104.
18. Op cit, Clausewitz, se not 5, s 311 ff.
19. Lag (2003:148) om straff för terroristbrott.
20. Comey, James B: "Statement Before the House of Representatives Judiciary Committee Washington DC", 2014-06-11, <http://www.fbi.gov/news/testimony/oversight-of-the-federal-bureau-of-investigation-6> (2014-07-10).
21. Heickerö, Roland och Larsson, Dan: "Terrorism i cyberrymden nytt hot mot västvärlden", *Dagens Nyheter*, 2007-09-04, <http://www.dn.se/debatt/terrorism-i-cyberrymden-nytt-hot-mot-vastvarlden> (2014-06-01).
22. Våldsfrämjande radikaliserings innebär att en individ eller grupp uppfattar olagliga våldsmetoder som legitima för att nå politiska syften. Det är en process som kan leda till att individen begår eller stödjer terrorism och andra våldsbrott. Radikaliserings sker i religiösa och kulturella kontexter där man upplever orättvisor och kränkningar och det finns en våldsförespråkande ideologi som lösning.
23. Op cit, *Militärstrategisk doktrin*, se not 10, s 28.
24. Hughes-Wilson, John: *Moderna militära under rättelsefaskon*, Svenskt Militärhistoriskt förlag, Lettland 2013, s 17.
25. *Svenska Dagbladet* 2014-07-24.
26. Op cit, Wallenstein, se not 4, s 237.
27. Hamdan v. Rumsfeld, secretary of defence, et al, <http://www.supremecourt.gov/opinions/05pdf/05-184.pdf>. 2006-06-29 (2014-08-12).
28. Proposition 1985/86:15 om polisens ställning i krig samt SFS 2014:581 med ändring av Lag (1943:881) om polisens ställning under krig.
29. "Hoten och hotbilden", Säkerhetspolisen, <http://www.sakerhetspolisen.se/kontratero-rism/hoten-och-hotbilden.html> (2014-08-01).
30. Brennan, John: "Securing the Homeland by Renewing America's Strengths, Resilience, and Values", 2010-05-26, http://csis.org/files/attachments/100526_csis.brennan.pdf (2014-07-13).
31. Ibid.
32. Bring, Ove: "Drönaren och folkrätten", *Advokaten*, nr 5 2013.
33. *Svenska Dagbladet* 2014-01-23.
34. FN:s säkerhetsråds resolution 2118 (2013).
35. Op cit, Comey, se not 20.
36. Winiarski, Michael: "Putin öppnar för att ta kontroll över mer", 2014-03-18, <http://www.dn.se/nyheter/varlden/putin-oppnar-for-atta-kontroll-over-mer> (2014-08-07).
37. FN:s generalförsamlings resolution 11493 (2014).
38. Op cit, Mazzetti, se not 8, s 175 ff.
39. *Svenska Dagbladet* 2011-01-28, http://www.svd.se/nyheter/utrikes/egypten-stryper-internet_5900053.svd (2014-08-08).
40. *Säkerhet i en ny tid*, Särbarhets- och säkerhetsutredningens betänkande, SOU 2001:41, s 58.
41. Hagman, Carl Johan: "Från sill till skifferolja", *KKrVAHT*, 1. häftet 2014, s 14-22.
42. Ibid, s 20.
43. År 1609 gav Hugo Grotius, kallad "folkrättens fader", ut sitt arbete *Mare Liberum* om havets frihet. Grotius var under tio år svensk ambassadör i Paris.
44. Comey, James B: "Statement Before the House of Representatives Judiciary Committee", 2014-06-11, <http://www.fbi.gov/news/testimony/oversight-of-the-federal-bureau-of-investigation-6> (2014-06-18).
45. *Strategic Trends Programme. Global Strategic Trends – Out to 2045*, Ministry of Defence, 2014-07-15, <https://www.gov.uk/government/publications/global-strategic-trends-out-to-2045> (2014-08-10), s 50.